

VI. Novověk (tradičně 1492 – asi 1914)

A. Časové vymezení a obecná charakteristika novověku

Novověká epocha lidských dějin sahá od přelomu 15. a 16. století až do moderní doby: jako tradiční počáteční datum se nejčastěji uvádí rok **1492**, kdy mořeplavec Kryštof Kolumbus objevil pro Evropany Ameriku. Konec novověku bývá zpravidla spatřován na počátku 20. století (v r. **1914**). Všeobecně se totiž přijímá za nepochybné, že 20. a 21. století představují již novou dějinnou epochu. Jistý problém ovšem představuje hledání jejího názvu; někdy se hovoří o *době nejnovější*, což je ovšem termín poněkud nepraktický (co přijde potom?). *Pro inspiraci uvedme, že český filozof Radim Palouš vytvořil pro označení naší doby výstižný pojem světověk.*

Novověk je charakteristický především **rozsáhlým a intenzivním propojením evropských dějin s vývojem v jiných světadílech**. Ve vnitřním společenském vývoji mnoha zemí zejména v Evropě a Severní Americe se vzrůstá úsilí o **politický vliv širších vrstev obyvatelstva**.

B. Zámorské objevy

1. Příčiny

Již jsme poznali, že v **pozdním středověku** se evropská společnost ocitla v **první krizi feudalismu** (viz V.D.1.). Situaci v Evropě komplikovaly i další skutečnosti:

1. Zvýšila se **nerovnoměrnost** ve vývoji jednotlivých oblastí. Prosperovala a bohatla **italská města** (nejvýznamnějšími byly Benátky a Janov), jejichž kupci ovládali **obchod s Asií** (přicházející po **Hedvábné stezce** apod.; viz V.E.). Jiné země, např. ve **střední Evropě**, se však potýkaly s **hospodářským poklesem**, a další státy, zejména v **západní Evropě**, teprve **připravovaly svůj největší rozmach**.

2. V **Evropě** se projevoval **relativní nedostatek mincovních drahých kovů** (neboť se vyčerpaly mnohé tradiční těžební oblasti, vzrostla hodnota kolonizovaných pozemků, penězi se platilo orientálním kupcům) a nízký objem platidel se stal **brzdou hospodářského rozvoje**.

3. V atmosféře počínající renesance **šlechta a vzrůstající se městský patriciát** usilovaly o širší dovoz **luxusního zboží orientálního původu** (látek, koberců, porcelánových aj. nádob, barviv, výrobků z ušlechtilých kovů a vzácných dřev atd.), k němuž se nyní připojovalo také **exotické koření** (pro své gastronomické, konzervační, ale i antiseptické využití).

4. Ovšem **turecká expanze do jihovýchodní Evropy a mocenské soupeření mezi Tureckem a arabským Egyptem ochromily blízkovýchodní obchodní provoz ve směru Východ – Západ**.

Karavana na Hedvábné stezce

Evropané tedy začali hledat **náhradní cesty do Orientu**.

Nejžádanější cílovou zemí se staly **Čína** (o níž Evropanům kolem r. 1300 referoval Marco Polo, viz V.C.9.b.), záhadné **Japonsko** a především pohádkově bohatá **Indie** (a za ní ležící **Indočína**; odtud názvy *Přední* a *Zadní Indie*). Lákalo však také vnitrozemí Afriky, o němž se vědělo, že se tam nacházejí ložiska zlata. Do nitra Asie a Afriky se vydávali první evropští odvážlivci: kupci, diplomaté aj.

K rozhodujícímu zlomu došlo v době, kdy vznikla myšlenka obejít muslimské panství ve východním Středomoří prostřednictvím **námořních výprav podél západoafrického pobřeží**. Tento projekt byl ovšem pro italská města příliš vzdálený a příliš náročný. Iniciativy se tedy chopili Portugalci a po nich také Španělé. **Náskok Portugalska** vyplýval z toho, že země již ve 13. století dokončila svůj díl reconquisty proti Arabům a sjednotila se v Portugalské království.

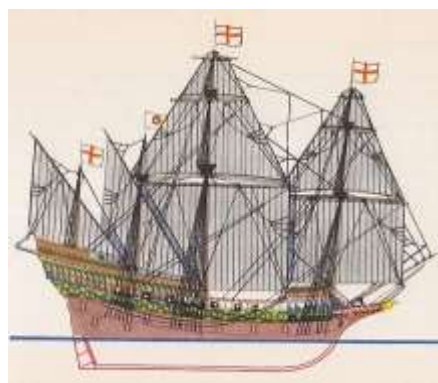

2. Podmínky pro dálkové plavby

Od 12. do 15. století došlo v Evropě k prudkému rozvoji lodního stavitelství; byly to nejpronikavější změny v tomto oboru od počátků lodní plavby ve starověku. Námořní lodě nyní získaly **trup** delší (až přes 30 m) a v šířce objemnější (nosnost lodí v řádu stovek tun), měly **podpalubí** (s dolními, krytými palubami) a byly opatřeny **nástavbou** na přídi i na zádi. K plavbě sloužily zpravidla **3 stěžně** s větším počtem **plachet** a – místo dosavadních kormidelních vesel – **deskové kormidlo** zavěšené na zádi a ovládané z paluby pákou a posléze kormidelním kolem.

Všechna tato zdokonalení vedla k tomu, že lodě byly schopny – vůbec poprvé v historii – plout prakticky neomezeně na **otevřeném moři**, a dokonce i v **oceánu**. Dokázaly také **křížovat proti větru** a tím výrazně zvýšily svou manévrovací schopnost. K navigaci jim začal sloužit **kompas** (přístroj k určování světových stran) a úhломěr zvaný **Jakubova hůl**, měřící výšku nebeských těle nad obzorem. Odvahu k plavbám do vzdálených zemí podpořilo i vyzbrojení lodí **děly**.

Nové typy lodí se nazývaly (seřazeny od nejmenšího po největší) karavela, karaka, galeona (obrázky přibližně respektují poměr jejich velikostí).

Rozvoj mořeplavby zahájil epochu **zámořských objevů (15. – 18. století)**; teprve během ní Evropané získali ucelenou představu o podobě světa a zejména o rozložení zemské souše.

Shrnutí:

Epochu novověku charakterizuje široké propojení Evropy se všemi ostatními světadíly a emancipační úsilí neurozeného obyvatelstva hlavně evropské společnosti. Novověk zahájila epocha zámořských objevů. Byla reakcí na skutečnost, že Evropa potřebovala pro svůj další rozvoj rozsáhlé importy z exotických zemí: jednalo se o drahé kovy, zemědělské produkty a luxusní zboží. Do čela evropských států se dostaly námořní velmoci Portugalsko a Španělsko, následované dalšími mocnostmi. Důležitým přínosem zámořských objevů však bylo také poznání nových, vzdálených zemí, jejich přírody i obyvatel.

Otázky a úlohy:

1. Co víte o kontaktech středověké Evropy s Orientem před epochou zámořských objevů?
2. Co to byla reconquista? Časově ji zařaďte.
3. Zjistěte, co ve vaší kuchyni, spíži nebo ledniče dorazilo do Českých zemí až díky zámořským objevům.

Výběr z odborné literatury: Atlas lodí. Praha 1980 – 1984. Simona Binková: Čas zámořských objevů. Praha 2008. Ivan Hrbek: ABC cestovatelů, mořeplavců, objevitelů. Praha 1979. Chris Chant: Encyklopedie plachetních lodí. Čestlice 2006. Josef Janáček: Století zámořských objevů. Praha 1959. Václav Patočka: Plachty objevují svět. Praha 1987. Radomír Pleiner: Minilexikon k dějinám lodí a námořní plavby. Praha 1994. Slavné plachetnice. Praha 2003.

